

ПРЕДГОВОР

Предложеният на вниманието на читателите четвърти том от поредицата „БАЛКАНИТЕ – ЕЗИК, ИСТОРИЯ, КУЛТУРА” е резултат от една от най-плодотворните и компактно представени в национално и международно отношение конференции под това название, проведена от 18 до 20 октомври 2013 г. под патронажа на ректора на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий”. Не би било пресилено да се каже, че периодичното провеждане на този международен форум на всеки две години, последвано от задължителното публикуване на докладите като научни статии, определя Великотърновския университет като един от водещите центрове за балканистични изследвания у нас и в чужбина, в немалка степен и защото сборниците, утвърдили се като едни от престижните издания в сферата на балканистичните проучвания, създават платформа за представяне на публикации с широк тематичен профил, интегриращ постиженията на специалисти от различни области на хуманитаристиката. Категорично потвърждение на казаното и поредно доказателство за трайния интерес към изследването на Балканите като „конфликтно-контактна зона” на разнообразни културни, езикови, държавно-политически, географски и други дадености бе заявеното участие в четвъртото издание на конференцията на 96 учени (с 88 теми на доклади) от България, Румъния, Сърбия, Турция, Полша и Великобритания.

Включените в настоящия сборник статии (61 на брой) дават реална представа за водените дебати по време конференцията, проведена под общия надслов „Споделено на Балканите”. Сред авторите се открояват утвърдени имена, представители на едни от най-престижните университети и научни институции в балканските страни и Европа: Букурещкия университет, Университет „Овидий” в Констанца, Румъния, Университет „Улудаг” в Бурса и Университет „Кятиб Челеби” в Измир, Турция, Университета в Ниш, Сърбия, Университета в Лодз, Полша, Кралското географско дружество, Великобритания. От българска страна освен от Великотърновския университет сред авторите са и преподаватели от СУ „Св. Климент Охридски”, ЮЗУ „Неофит Рилски”, Благоевград, ШУ „Еп. Константин Преславски”, Шумен, Университет „Проф. д-р Асен Златаров”, Бургас, изявени учени от Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН, София и Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл”.

Обособено място в сборника заемат статиите, изнесени като пленарни доклади, в които се разискват едни от основните проблеми, дискутирани по време на научния форум. В *Литературата като знак за времето: методологически проблеми* Драган Жунич (Университет в Ниш), доктор хонорис кауза на Великотърновския университет, откроява няколко основополагащи тезиса, свързани с разбирането на литературата като белег на времето със специфични

проявления. Тези тезиси важат включително и за „страни в преход“, където литературата е преживяла значителни промени и, следователно, може да бъде признак на структурната социална промяна, на обществена турбулентност и отрицания. Този *знак на времето* според автора може да бъде разчетен както на емпиричното ниво на разясняване на различни факти, така и на нивото на херменевтичното разбиране на литературното съдържание и на литературните форми.

Изследването на Красимира Мутафова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) – *Топоси на градското пространство в османската документация от XVI–XVII век (на примера на Гърново, Никопол и Враца)*, акцентира върху промените, превърнали градовете на Балканите през т.нар. османски период в пресечна точка на конфликтно-контактното съжителство на християнството и исляма. Според авторката директно или индиректно в османската документация от XVI–XVII в. е отразено наслагването на две системи на организация на градското пространство, не във всичко диаметрално различни. От една страна, са традициите, характерни за средновековния български и балкански град, а от друга – урбанистичната традиция на османците, сложен „микс“ от концепции, повлияни от мюсюлманската градска култура и от тази на завладените общества.

Останалите статии в сборника са разпределени в три раздела, които съответстват на трите секции, в рамките на които протекоха заседанията на конференцията: *Време, пространство, хора* (24 статии); *Геопространство и граници* (17 статии); *Език, пространство, време* (18 статии). Като основни тематични кръгове се открояват: време, пространство, хора; споделени свещени места на Балканите; градове и градски пространства на Балканите – в рамките на първи раздел; социално-икономически и демографски аспекти; природогеографски и методически аспекти – във втори раздел; балканските литератури в динамиката на времето; език, пространство и време на Балканите – в трети раздел.

Различни аспекти на проблемите, дефиниращи първия тематичен кръг (*Време, пространство, хора*), са разгледани в 12 от съпоставителните изследвания в сборника. В широкия хронологически диапазон от античността до съвременното авторите поставят въпроси, тясно свързани с балканското политическо и културно пространство, граничните зони и проблемите на идентитета. През призмата на две от сраженията с ключово значение за историята на Елада и в частност на Спарта, разиграли се край античния полис Мантиней през 418 г. пр. Хр. и през 362 г. пр. Хр., Живко Жеков (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) поставя редица проблеми, пряко свързани с историята на античните полиси. Интригуващи щрихи към *пространството и хората* през Второто българско царство добавя изследването на Момчил Младенов (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“), посветено на ролята на горите в живота на средновековните българи през този период. С риск да остави повече въпроси отколкото отговори, авторът

си поставя за цел да провокира началото на едно интердисциплинарно проучване на тази сравнително слабо изследвана тема в българската историография.

Обособено място в този тематичен кръг заема търсенето на нови аспекти при изследване на утвърдени образи в българската и балканската история. Пример за креативна преинтерпретация на общоизвестното е статията на Ивелин Иванов (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“). Авторът разглежда образа на българския владетел Калоян в историческите съчинения на Никита Хониат и Жофроя дьо Вилардуен в няколко сравнителни аспекта – владетел, военачалник, тиранин, ромеоубиец/ латиноубиец и пр., с цел да обективизира, доколкото е възможно, оценъчните характеристики на двамата хронисти. Ролята на емблематичната планинска верига Хемус (Стара планина и Средна гора) като географски и политически фактор на Балканите през ранносредновековния период е обстоятелствено проследена в изследването на Кирил Маринов (Университет в Лодз).

„Горещи“ проблеми от областта на дипломатията и международните отношения в новата и най-новата балканска история се разискват в няколко изследвания от този тематичен кръг. В тази тематика се вписва статията на М. Йовевска (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) относно Републиката на седемте Йонийски острова – първата република, установена на Балканите. Авторката поставя основните акценти в изследването си на териториалния обхват на Републиката и най-вече на същността на конституционализирането ѝ (1798–1807 г.) – термин, непознат дотогава в балканските езици, както и в политическата и държавна практика на Балканите и Русия, която е инициатор на нововъведенията. Към различни аспекти от функционирането на „забравения“ румънско-хърватски съюз – нова ос от гранични области на Балканите през 1941–1944 г., е насочено вниманието на Флорин Ангел (Университет „Овидий“, Констанца). В центъра на изследването на Анка Игнатова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) и Лора Дончева (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“), основано на богат архивен материал, е дейността по организацията на охраната на западната граница през първите години на българо-югославската криза от 1948–1953 г. Повишаването на напрежението и мобилизирането на усилията по охраната на границата определят според авторките параметрите, в които протича животът на населението в пограничните райони и през следващите години. Един по-различен акцент в коментирания проблематика поставя статията на Георги Цачев (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) относно диалога на нациите в Босна и Херцеговина след Дейтънското мирно споразумение (1995 г.) и ключовата роля на „върховния представител“ за конституиране на държавата.

В други няколко публикации от същия тематичен кръг са поставени актуални въпроси от съвременето на Балканите, пряко свързани с динамиката на миграциите и границите на балканските държави през последните няколко десетилетия. Сред тях се открояват глобални и локални проблеми като:

ескалацията на религиозното напрежение в съвременна Р. Македония в контекста на продължаващия с десетилетия етнически конфликт между албанци и македонци и употребата на етничността и религията в политическите борби (Ивайло Марков, Институт за етнология и фолклористика, София); дебата за регионалните граници в Европа и най-вече за географските, културни и политически измерения на Централна Европа, конкретизиран в румънските културни перцепции за Централна Европа (Даниел Цитирига, Университет „Овидий”, Констанца); конструирането на локални идентичности в погранични региони, разисквано на примера на култа към пророчицата Ванга в Петричко, Р. България и Струмишко, Р. Македония (Виолета Периклиева, Институт за етнология и фолклористика, София).

Един по-различен акцент в изследване на параметрите на всекидневието и начина на живот в България и на Балканите поставя статията на Атанаска Станчева (Институт за етнология и фолклористика, София) относно философията на движението „Slow Food” в Българи – фокус на изследователски търсения за дефиниране на алтернативни консумативни практики и екологични движения.

Другият не по-малко интересен тематичен кръг в този раздел е наречен ***Споделените свещени места на Балканите***. Поставените проблеми относно споделената сакралност са в доста широк тематичен диапазон – от особеностите на енорийската мрежа през османския период до съвременното развитие на религиозността и трансформациите, които настъпват в свещените места. Доста плътна реконструкция на енорийската мрежа в нахия Видин през XVI–XVIII в. в трите основни нейни компонента – енорийски свещеник, храм и енорияши, предлага изследването на Атанаска Стамболийска (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”), основано на различен тип публикувани османски документи и богат снимков материал. На примера на Самоков в статията на Константин Рангочев (Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл”, София) е разискван един феномен, конституентен за българската фолклорна култура – пренасяне на сакралност. На основата на обстоятелствено проучване на фолклора и археологическите обекти от региона авторът очертава три модела на пренасяне на сакралност, използвани в град Самоков и региона. В контекста на промените в идентитета е изследвана оплаквателната традиция на българите мюсюлмани от района на Голо Бърдо, Албания, функционираща във все още съхранената погребална и поменна обредност (Веселка Тончева, Институт за етнология и фолклористика, София). Статията на Росен Малчев (Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл”, София) и Михаил Христов (Военноморски музей, Варна), посветена на сакралния топос „Кокалев чукал” в землището на среднородопското село Лъкавица, би могла да се определи и като своеобразен апел за възстановяване на традиционното интердисциплинарно взаимодействие между науките от историко-филологическия клон в ус-

ловията на съвременния дефицит на нови идеи и концепции, методологически и терминологични системи и пр. в областта на хуманитаристиката.

Към *Градовете и градските пространства на Балканите* – другото важно за проучването на обществата на Балканите тематично поле, са насочили интереса си няколко автори от България и Турция.

Един ракурс към всекидневието през XIII–XV в. и организацията на градското пространство е статията на Надежда Христова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“). Авторката представя традиционни празници в няколко италиански градове – Флоренция, Болоня, Перуджа и Пистоя, като интересни примери за обособяване на градски пространства, обединяващи представители на различни социални слоеве на фиксирани специални дни в годината.

Заслужава внимание опитът да се дефинира градското пространство на Балканите през т.нар. османски период в няколко статии от този тематичен кръг, визиращи структуроформиращото значение на османската култова и обществена архитектура и в по-общ план – топосите на властта и личното пространство в градовете. Ролята на османското култово строителство в „прекресеното“ градско пространство на Балканите Сема Гюндюз Кюсюк (Университет „Кятиб Челеби“, Измир) извежда на примера на две знакови за политическото утвърждаване на османската власт джамии в Димотика и в Прищина. В поетапното строителство на Челеби Мехмед джамия в Димотика и Мурад (Чарши) джамия в Прищина според авторката е интегрирана реалната и предполагаема фондаторска дейност на няколко османски султани от края на XIV до средата на XV в. Властта и нейното ситуиране в градското пространство на османските провинции са във фокуса на изследването на Гергана Георгиева (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) относно сараите/конаците на провинциалните османски управители. Авторката разкрива значението им като ядра на местното провинциално управление, но също и като лично пространство на високопоставените османски сановници/служители. Функционирането и практиката на новите съдебни институции в османските провинции – търговските съдилища, Ивелина Машева (СУ „Св. Климент Охридски“) е успяла да представи пунктуално на примера на богато документираната всекидневна работа на Видинския търговски съд в края на 60-те – нач. на 70-те години на XIX в.

Въз основа на различни източници и методи са изследвани конкретни примери от пред-модерното и модерното развитие на градовете. Сравнително цялостна реконструкция на османския облик на град Плевен и настъпилите промени след Освобождението е направена от Младен Василев (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) на основата на разнороден изворов материал, включително археологически и теренни проучвания на автора. Макар и в контекста на спора за родно място на Паисий Хилендарски, в статията на Елисавета Стойчева (ЮЗУ „Неофит Рилски“) сравнително обстоятелствено е представен един от центровете на Българското възраждане – Самоков, градско средище с впечатляващ културен, духовен и икономически потенциал според авторката.

Приложенията в част от статиите иновативни методи на изследване разкриват един по-различен поглед към смисловите и пространствените измерения на урбанизацията на Балканите. Рефлексивен поглед към балканското изживяване на западната модерност през страниците на българския хумористичен печат (1878–1920 г.) предлага изследването на Нергис Имамоглу (Университет „Улудаг“, Бурса) върху формирането на градската култура и модерната публичност в България. В търсене на *споделените места на Балканите* Марина Владева (Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас) фокусира изследването си върху семиотичността на градското пространство и релацията център-периферия в два романа на Орхан Памук – „Бялата крепост“ и „Сняг“, които според авторката консолидират афинитета на турския писател към психологическите, историческите и културните измерения на урбанизацията.

* * *

Разделът *Геопространство и граници* на сборника обхваща различни аспекти от социално-икономическата география и демографията на Балканите. Въпросите на пространственото развитие и изменение винаги са били основни в географските изследвания. Граничният характер на географската наука стимулира хетерогенност по отношение на взаимодействието „природа-общество“. Това придава на раздела съдържателен колорит и провокира множество въпроси. Тяхното разрешаване е загатнато и заложено в тезите на авторите.

Смисълът на международния форум определя на географията основателната роля на вътрешно мислене, светоусещане и реализация. Пространственият характер на процесите изисква хетерогенност на изследванията през погледа на времето (т.е. историята) и на пространството (географията), което задължава и предметява проявилото се.

Всеки научен форум провокира. Проблемите на Балканите, анализирани през призмата на географията, са част от тази провокация. Тя се материализира през призмата на доклади на учени от България, Великобритания, Румъния и други страни.

„Диапазонът“ на изследванията фиксира очаквана научна амплитуда – от природогеографските условия и фактори, предопределящи начина на живот, през динамиката на социално смутното ни настояще, до необходимостта от „изнамиране“ на нови подходи за адаптация на индивида към все по-глобализиращите се процеси.

Някъде там, във вектора на интереси, се крие миналото ни – и географски експонирано, и (до известна степен) анализирано през призмата на териториалната дисекция.

Ако Истанбул е символ на космополитизъм, то би следвало неговият облик да се експонира динамично и териториално. В това отношение Петър Стоянов (СУ „Св. Климент Охридски“) аргументира социално-пространственото развитие на града, предопределено от селищната база. Той ни насочва

към практико-приложната сфера на градското устройство и развитие. Анализирайки въпросите на центъра и периферията, техният обхват и значение, ни предоставя възможността за възприемане на научно обосновани подходи при проектиране на селищните взаимоотношения.

А. Андерсон (Кралско географско дружество, Великобритания) акцентира върху картографските резултати от научно обосновани процеси, фиксиращи отношенията и битийността на райони на България, подвластни на сложни взаимоотношения. Погледът „отвън“ ни насочва към конкретни или по-обща провокации на пространственото и динамичното ни мислене, с което „центърът“ и „периферията“ разменят своите места и ни подсказват нови възможности за тяхното опознаване.

Регионалните особености, предложени през призмата на социално-икономическата география и рефлектиращи върху изборните процеси, са предмет на научния интерес на Михаела Иванеску (Университет „Овидий“, Констанца). Адекватната характеристика предполага съответна политическа и социо-икономическа реакция. Електоралните нагласи и резултати, плод на настроения и тежнения в Република Румъния, през призмата на определени региони, подсказват очаквания и предполагат съответни научни заключения. Дали те са благодатни или не? Дали би могло да бъде друго? Анализът остава открит. И въпросите към темата също.

Активната реакция, предопределена от политико-географските „намигвания“, е отправна точка към нови териториално-мисловни и социо-визуални отношения, които провокират и предполагат моноспектрност. Отбелязваме това в общата балканска политическа нагласа и предполагаема политически обоснована конструкция.

Балканските отношения са представени на примера на българо-кипърските връзки (Атанас Дерменджиев, Поля Йорданова, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“). Динамиката и структурата на взаимодействията стимулират необходимостта от трайно отношение, което би имало мултиплициращ ефект и за двете страни. На пръв поглед периферният им локалитет би имал стимулиращи икономически и социални „случвания“ при оптимална научно обоснована „експлоатация“.

Пламен Парашкевов (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) се спира на стремежа за утвърждаване на етническата, културната и националната идентичност на народите, населяващи Балканите. Докладът му е по-скоро въпрос, отколкото задълбочено научно изследване. Но, очертавайки основните постановки, и на базата на историко-политическия подход, той прави опит да провокира потребност от последователни научни изследвания.

Спецификата на географската наука налага природогеографското присъствие във всяка регионална проблематика. Това аргументира необходимостта от познание за отделни части на Балканите. До голяма степен тя е задоволена

на с изследванията на Цанко Цанков (ЮЗУ „Неофит Рилски“), Светла Станкова (ШУ „Еп. Константин Преславски“), Росица Лазарова (ШУ „Еп. Константин Преславски“), Димитър Владев (ШУ „Еп. Константин Преславски“), Ивалена Георгиева (ШУ „Еп. Константин Преславски“) и др.

Природогеографските особености на балканските земи са благодатна основа за научни изследвания и интерпретации. Те предопределят зависимости и предполагат нов подход с оглед адекватната експлоатация на природата за социално-икономически и обществени цели.

Балканските проблеми провокират пространствени изследвания и аргументирани заключения. В обсега на динамичните процеси те са насочени към първопричинния им резултативен характер. Това предполагат изследванията на Румен Янков (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“), Димитър Симеонов (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) и пр. С тях географията на България, (и) в контекста на Балканите, прави опит за намиране на мястото си в системата на регионалните научни изследвания. Многоаспектърният характер на изследванията изисква активиране на търсенията в демографска, поведенческа и компенсаторна социална посока.

Социалните процеси, възприемането на определен начин на живот и светоусещане, провокативните ежедневни контакти са част от нагласата за адаптиране към новата социална среда. Тя ни „облъхва“ с балкански възприятия. С тях бихме могли да определим тезата на Михаела Иванеску като адекватна на социо-културната действителност. Тя, като съществен сегмент, кореспондиращ с прокламираната проблематика, е „взорът“ към българската диаспора. Той е застъпен и коментиран от Милен Пенерлиев (ШУ „Еп. Константин Преславски“), чиято теза е приобщаването на Северна Добруджа към ареала на българското културно пространство.

В методологическо-методическо отношение процесите на Балканите са огромно предизвикателство. Обективният им показ предполага действия, базирани на емпирични и научни любопитства. Това извежда на преден план „методическия“ сегмент, предметен с характеристика, анализ и критика, както и въпроси като: каква е оптималната интеграция на балканското пространство (Стела Дерменджиева, Петя Събева, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“); как се прилага методът на проектите при изучаване на населението и селищата (Стела Дерменджиева, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Росица Владева, ШУ „Еп. Константин Преславски“); как се интерпретира балканското пространство през призмата на миналото или смисъла на настоящите граници (Боянка Димитрова, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“), и пр.

В настоящата академичност въпросите на методиката и методологията на географското възприемане и отдаване подсказват крайната необходимост от защитена претенция за адекватна защитимост на научните подходи в изследванията. Това провокира много въпроси и стимулира към все по-нови и по-нови интереси.

Хетерогенният характер на проблемите предполага многоспектърност на изследванията. Това придава на географската наука особено очарование. И я прави необходима в посока към реализиране на основната цел – обективно и пълнокръвно очертаване и изясняване на същността и „кръвта“ на балканските процеси.

* * *

С участието си в четвъртото издание на поредицата сборници „Балканите – език, история, култура“ авторите, чиито интереси са ориентирани към филологическите аспекти на балканистиката, представят текстове по проблематика с твърде широк диапазон. Известно е, че езикът и езиковото самоопределение, както и отношенията между езиците са важен компонент на хуманитаристиката, схващана като обществознание в неговата широкообхватна езикова, професионална, политическа, социална, културна и историческа интерпретация. Изследователските гледни точки тогава, когато са свързани с посоченото хуманитаристично разнообразие, неминуемо се обвързват с филологически въпроси от по-тесен или от по-широк, интердисциплинарен периметър. Филологическите балканистични изследвания в това четвърто издание на посочената тематична поредица отразяват съвременни интерпретации на специфичните последици от балканска езикова и културна конвергенция, социолингвистични и литературни ракурси, неизвестни или слабо познати източници и обекти на изследване.

Тематичният подраздел *Балканските литератури в динамиката на времето* включва няколко подтеми на десет автори от България, Румъния, Сърбия и Турция. Интересна е логическата и времевата последователност на съдържанието на текстовете.

Фолклорният ракурс присъства с изложението на Буба Стоянович (Университет в Ниш, Сърбия) за фолклорната литература на Балканите като пазител на хуманизма. Авторът се насочва към приложимостта на фолклорното познание и на неговите художествени стойности, като застъпва становището, че чрез образование с фолклор се съхранява националната идентичност и се формира отношение към другостта. Акцентира се на положителните личностни характеристики, които фолклорът е пренесъл във времето: доброта, човечност, толерантност, справедливост, честност, съпричастност.

На произхода и авторството на латинско послание от VI в. (*Passio Sancti Andreae Apostoli*) е посветено изследването на Йонуц Холубеану (Университет „Овидий“ – Констанца, Румъния). Чрез привеждане на съпоставителни аргументи се заключава, че въпреки имитирането на източни богослови, което е довело до противоречиви изводи за авторството, стилът на посланието води по-скоро към автор – западен католик.

Средновековната богословска книжнина е обект на интерпретации в два представени текста. Димитър Кенанов (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) се

обръща към старобългарските преводи на словата на св. Симеон Нови Богослов като рефлексия на разпространението на исихазма през XIV в. Авторът проследява движението на преведените текстове в Югоизточна Европа до края на XVIII в. Невена Гавазова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“), чрез позоваване на книгата „Лествица” и на „Житие на св. еп. Иларион Мъгленски” извежда тезата за развитието на средновековната българска богословска литература чрез творческото проникване на преведени исихастки произведения от XIV в. с цитати, аналогии и реминисценции в оригинални произведения на старобългарски писатели. Авторката разсъждава за доказателствата на приемствеността, сравнявайки творби от един и същ автор.

Елена Тачева (ЮЗУ „Неофит Рилски”) се съсредоточава върху повествователните модели, разработени в българската художествена проза през XIX в. Водеща е тезата, че агиографският, сантименталният и фолклорният модел не съществуват в чист вид и че естетическите и комуникативните им характеристики се преплитат.

Милена Джерекарова (ЮЗУ „Неофит Рилски”) представя биографични данни за Величко Алексиев Попов – автор, който е почти непознат в историята на българската възрожденска литература. Според авторката биографията на поета заслужава вниманието на изследователите, защото може да помогне за разясняване на интересни междутекстови връзки от Българското възраждане.

Елван Топалъ (Университет „Улудаг” – Бурса, Турция) представя текстове на Хюсеин Ариф, посветени на изкуството като отражение на събитията от края на XIX и началото на XX в., довели до ускореното разпадане на Османската империя. Според посочения автор и други турски интелектуалци българският национален дух въздейства върху изкуството и може да бъде пример за създаване на национално изкуство след Балканската война.

Балканският контекст на съвременната сръбска литература е предмет на изложението на Стана Смилкович (Педагогически факултет във Вране на Университета в Ниш, Сърбия). Акцентира се върху творчеството на писатели и поети от Източна и Южна Сърбия – повечето от тях се отдават на литературата наред с други професионални посвещения. Балканският контекст се проявява в погледа към света и неговите художествени картини, в тематичните кръгове на философската основа на творбите и под.

Каталина Пую (Университет в Букурещ, Румъния) представя в съставителен план психологизма в румънската и българската литература между двете световни войни. Белетристиката на Макс Блехер и Константин Константинов, на две фигури на непримиримостта, се появява на румънската и българската литературна сцена почти по едно и също време. Сходството в творчеството им мотивира изследователката за сравнителен прочит на двамата автори.

Блокът с литературоведски публикации завършва с изследване за политиката на социалистическата държава към мюсюлманките и превъплъщенията

им в българската литература. Съавторките Кристина Попова и Нурие Муратова (ЮЗУ „Неофит Рилски“) представят случая на книгата „Кадрие“ от Златка Чолакова (1899–1985 г.), публикувана в началото на 50-те години на ХХ в. Съдбата на героинята – млада жена от Родопите – е представена на фона на политиката на комунистическата партия към мюсюлманските жени в протежение на няколко десетилетия, целяща тяхното откъсване от затворените общности и модернизацията им чрез различни пропагандни мерки, вкл. изкуство, литература, музика, театър. В текста си авторките анализират съдържанието на книгата и нейното политическо използване в определен период.

Тематичният подраздел *Език, пространство и време на Балканите* съдържа осем текста, които отразяват разностранни проблеми от обсега на езиковедската балканистика.

Текстът на Ценка Иванова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) е посветен на неизвестен/нецитиран превод на сръбски език, публикуван в Летопис Матице Српске (1830 г.) на студията на Йерней Копитар за албански, влашки/румънски и български език. Освен избрани части от оригиналната студия, публикувана на немски език във Виена през 1829 г., в превода има коментари и нови факти от редактора Милош Светич, но в заглавието на превода липсва българският език. Този превод според авторката може да се добави към списъка на публикациите, сочени като начало на балканистиката като наука.

Йовка Тишева (СУ „Св. Климент Охридски“) в *Българските езикови острови на Балканите* илюстрира последици от езикови контакти и езикови иновации, довели до спецификите на диалекта на българските павликяни, живеещи в сръбската част на областта Банат. Тази форма на българския език е пример за езиков остров, който е съхранил общи черти със съвременния български език и същевременно е развил специфични характеристики под влияние на комплекс от социолингвистични фактори.

Маринела Младенова (ЮЗУ „Неофит Рилски“) продължава темата за езиковите острови чрез представени наблюдения и въпроси за езика в банатската българска преса и книжнина в румънската част на областта Банат от началото на ХХI в.

Димитриос Румпос (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) е посветил своето сравнително изследване на превода на „гастрономически“ думи от гръцки език на други езици. Според автора преводът е сериозно предизвикателство поради съвкупност от социолингвистични и лингвокултурологични фактори, а за адекватното тълкуване на културните специфики са нужни висока компетентност и адекватна стратегия за превод.

Нели Иванова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) представя текст с предимно теоретична ориентация за връзката между вътрешната форма и мотивираността на фразеологичната единица. Авторката прави обобщение на съвременните изследователски подходи и методи в анализа на фразеологична семан-

тика, чрез които се отразява необходимостта от включване на познавателни теории и на лингвокултурологични ракурси в изучаването на образен език.

Боряна Емилиянова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) изследва метафорични значения на соматизма *теме* в географската лексика на българския език. Чрез позоваване на разнообразни източници авторката прави систематизация на метафората, описваща земни форми, които се асоциират преобладаващо с планински релефи.

Руксандра Ламбру (Университет в Букурещ, Румъния) и Силвия Михайлеску (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) сравняват езиковите средства за изразяване на приблизително количество в румънския и българския език. Авторките сочат прилики и разлики на фона на логически, семантични и стилистични критерии за съпоставка.

Емилия Авгинова-Николова (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“) прави опит за систематизация и сравнение на лексикални елементи със смисъл „хитър“, „лъжа“ и „измама“ в руски, български и гръцки език. Елементите на сравнението са ексцерпирани от лексикографски източници и са включени във вътрешна типология на сравняваните езици, където българският е средищен като родствен с руския, от една страна, и като структурно близък с гръцкия – от друга.

* * *

Надяваме се четвъртият том от поредицата „Балканите – език, история, култура“, под общ надслов „Споделено на Балканите“, да бъде поредната стъпка в изясняването на сложната проблематика на „пъстрия“ балкански свят.

Най-вероятно част от изложените тези в статиите ще провокират дискусии поради спорния си характер.

Въпреки различията в интерпретациите на изследваните проблеми в отделните тематични области, отразяващи широката палитра на познанието за Балканите, и при това издание на поредицата редакционната колегия продължава да следва убеждението, че дискусията, породена от тези различия, всъщност е път към диалога, към пълноценното себепознание и опознаването на носителите на други езици и култури.

*Красимира МУТАФОВА,
Стела ДЕРМЕНДЖИЕВА,
Ценка ИВАНОВА*